

- Siste trinn, Torill. Tenk det, nå har vi snakket oss gjennom mange trinn. Når vi så på at det er nyttig for instruktørene i alle fall, som igjen kan være en god samtalepartner for foreldrene. Men i denne modulen, eller på dette trinnet, står det noe om ungdommens tidsalder. Så står det noe om hovedmålet med CODA-delen er egne behov og foreldrenes behov – kan de være i kontrast til hverandre? Og, ja, det er det som står om det. Ungdommens tidsalder, hva ligger i det? Er den nå, kommer den, er det alltid ungdommens tidsalder?
- Nei, da jeg vokste opp, og det vet jo du også at er lenge siden.
- Lenge siden!
- Da, altså mine foreldres generasjon, de gikk fra å være barn, ble konfirmert, voksen. Sant? Så kommer James Dean, Elizabeth Taylor og så kommer, de er sånne gamle stjerner, så kommer de og bryter de inn i en liten kile med det løpet barn-voksen. Og så lager de ungdomstiden som en egen verdifull, på egne premisser, alder, sant? Ungdommen får sin egen identitet. De får sin epoke der ungdom er ungdom og ungdom da vil være ungdom. Sånn ser jeg i hvert fall på det sånn historisk. Så har ungdomsalderen, fra å være en opprørsperiode på et år eller to, fått stadig større plass. Og nå syns jo jeg at ungdomsalderen går fra 15 +/-, fra 15-18, ned til, altså du er jo ungdom fra du slutter med bleier snart. Små jenter viser mager og...
- Og så blir du ungdom helt til, eh, førti.
- Ja, altså ungdom i dag blir så tidlig ungdom i det løpet der. Altså, de får tidlig, ikke følelsesmessig, men de får så tidlig ungdommelige preg; utseende, klær, interesser, café latte kopper fra de går i første klasse på vei til skolen. Altså, de er så ungdommelige fra de er så små.
- Så de tenåringsfaktene de har, måten de snakker på også, selv om de ikke er like modne til å uttrykke seg som en tenåring, så er de sånn «nth, daah!» Altså de plukker opp sånne ting, det er helt snedig å se.
- Fra de begynner på skolen, og så varer det, også veldig mye lengre i den alderen. Så ungdomskulturen har på en måte sprengt seg inn i den gamle ordningen med barn-voksen og fått en veldig stor plass. Og så kommer media og sin påvirkning med reklame, og så kommer betydningen av utdanningsamfunnet vårt inn for fullt. Så ungdomskulturen, den har blitt en «greie». Og det er en lang, lang, lang periode under sterk påvirkning av det meste de årene der. Og ungdomskulturen og den tiden der har blitt en, ja, alle vet hva vi snakker om.
- Ja
- Mm.
- Ja.
- Det er ikke bare en overgang: konfirmasjon, hatt på, ut i livet, tjen penger, reis til sjøs. Nei.
- Nei, gjør det du må.
- Ungdomstiden har blitt en lang periode i alle barns liv.

- Men hvordan påvirker det familien da. Altså, når de ikke er voksen når de er konfirmert, men at det strekker seg lengre, at de gjerne blir lengre. Altså, at man tenker en tid hvor de potensielt kan flytte ut av huset. Og det kan jo være både positivt og negativt, og opprivende for enhver familie. Men begrepet «når ørene flytter ut» brukes her. Hvis det er en familie hvor, la oss si at begge foreldrene er døve, og det eller de hørende barna flytter ut, hva?
- Ja, det er annerledes både for mor og far, og for det Coda-barnet, når det barnet begynner å tenke på at det skal forlate hjemmets lune rede.
- Ja.
- Det er jo et mål i all oppdragelse at barnet skal oppleve at det vokser opp til å bli selvstendig. Det er et mål. Altså, det er mange mål i alt i det som handler om å ha barn i forhold til kjærlighet, omsorg, oppmerksomhet, men at de skal bli voksne, selvstendige mennesker. At vår oppdragelse skal gjøre de til «gagns menneskje».
- Klare seg selv.
- Men så er det ørene som flytter ut da. Det er ikke bare barnet ditt, men det er ørene, de tar ørene, de tar lyden med seg, de tar kontakten med den hørende verden inn i familien, de tar så mye mer med seg enn klesvasken sin, musikken. Ja, sant? De tar ørene med seg, familiens ører.
- Men hvor merkbart det blir er kanskje avhengig av hvor mye de har ringt til offentlige kontoret, eller hvor mye de har snakket med naboen i stedet for mor og far, og det vil jo kanskje variere fra familie til familie, så man må jo drøfte det med, hva foreldrene tenker om det i gruppen.
- Ja, her skal både du og jeg passe oss for å gi klare svar på hvordan dette er. Noen vil nok være lettet, og andre vil tenke at det er stort savn. Ja, og det er jo avhengig av hvor selvstendig man har latt barnet få lov til å være. Men det er to perspektiver på det. Det er ungdommens følelser av å svikte mor og far, av å kunne føle at de svikter mor og far. Noen vil bare kjenne lettelse og fly lett avgårde, mens andre vil føle at de svikter mor og far ved å flytte ut. Foreldre vil også kunne føle en lettelse ved at barnet nå er ute og skal klare seg selv, men det vil også føles, kunne føle seg sviktet i forhold til at de nå blir «latt alene igjen». Det er seint å gjøre noe med det nå, man kan snakke om det, men hele kursrekken vår på 18 moduler nå, eller det kurset der, har jo gått ut på at vi vil anerkjenne barnet, og anerkjenne betydningen av gjensidig respekt.
- Vi har snakket om betydningen av å ha god kommunikasjon hele veien i løpet. Det er sånne hovedpæler i dette materialet, sant?
- Mm.
- Ledelse i familien, at foreldrene tar rollen som de som ledere, som de kloke, som vet og avgjør. Så de tre elementene her har vært bærende i alt. Og forhåpentligvis har det gjort sitt til at når barnet nå blir 16 eller 17 eller 18 og det nærmer seg at barnet skal ut på egne bein, er det mindre smertefullt enn det ville vært fordi man har kommunisert godt gjennom alle år

og de vet at sånn skal det være. Vi har en bok liggende her: «Flickan på två stolar» av Olga Svensson Richter som er en svensk CODA og som har skrevet en hel bok om det å vokse opp med døve foreldre. Og hun skriver jo blant annet om gleden ved å flytte ut, men også om den dårlige samvittigheten.

- Ja, og altså nå er jo barnet bare 16 år, men det vil jo etter hvert flytte ut, foreldrene blir, som en naturlig konsekvens, bli eldre. Og selv om det er tidlig nå, og tidlig i barnets liv å diskutere dette med foreldrene, så kan man kanskje ta opp det temaet at når man blir voksen som CODA, virkelig blir voksen, foreldrene blir eldre, og etter hvert gamle, så kan man som CODA få bekymringen om de får den oppfølgingen de skal ha. At hvis man ikke bor i en kommune med et aldershjem for døve så er det ikke gitt at det er en grei affære å få til. Så det er gjerne noe man kan snakke med foreldrene om, sånn at de er bevisst på det selv da. Det er ikke noen løsning på det, men ja...
- I CODA-Norgeforening har vi jo samling en gang i året, og da hadde vi jo en gang dette som tema. Og det viser seg jo at for oss voksne CODAer, godt voksne CODAer, så har det berørt oss alle. Det at vi må forholde oss til våre foreldres alderdom, og vi må det på en mer aktiv måte, for det ikke sikkert nødvendigvis det store apparatet er der. Det er det gjerne i de store byene; Bergen og Oslo, Trondheim, så er der døves aldershjem og der er et apparat, rådgivningskontor. Der er et apparat som stiller opp. Men i mange andre sammenhenger er det en utfordring å være CODA til barn som, nei foreldre som trenger oppfølging. Den dagen kommer, hvis man er så heldig at man får leve, så kommer den dagen. Og da...
- Man kan jo si sånn på generell basis at når foreldrene blir gamle, får man en ekstra utfordring. Men en ting er det med de fysiske behovene som alle har, men så er det mye med det med kommunikasjonsbehovet. Når man kommer og ser at en mor eller en far som ikke får delta, som ikke kommuniserer nesten med noen av de rundt seg, så er det en fryktelig vond ting å se, og vi vet hva det gjør med foreldrene. Det er bare noe å ha i bakhodet.
- Ja, det er heller ingen lettvinte løsninger på det, men CODAbarn er CODAbarn hele livet. Og de er selvfølgelig barna til foreldrene sine hele livet, men de er også veldig mange, og det er muuuligens aller flest jenter, men nå skal jeg være litt forsiktig. Men som jeg kjenner CODAmiljøet i Norge, så er det mange jenter som har tatt mye ansvar. Og heier for de.
- Jajaja, for all del!
- Ja, heier for dem, og det er bra. Men det kan bli en utfordring tøff nok når det tynger dem for mye.
- Ja.
- Ja.
- Ja, og jeg syns det står noe veldig smart her, klokt her, som du har skrevet, tror jeg? «Barna skylder ikke foreldrene noe, unntatt fortjent respekt».
- Ja, det er så lett å tenke at når du har ofret 16 år, og åreknuter har de fått, og.

- Og hodepine og stiv nakke, og.
- Hodepine og stiv nakke, og tålt bråk og piercinger og alt, så syns du at du har gitt barnet alt, og så forventer du å få noe retur. Og det er en dødsynd som vi foreldre kan komme i skade for å gjøre. Og forvente at barnet skal være så takknemlig at de gir oss noe tilbake. Og da er det at jeg tenker at den grunnleggende respekten gjør at man selvfølgelig skal ha den gjensidigheten i det at man respekterer hverandre, mener vi da. Men barnet selv skylder ikke foreldrene noe for at de er født. Foreldrene har valgt å få barnet, og barnet skylder sine egne barn det samme den dagen de velger å bli foreldre. Men det der balanseforholdet med at man skal betale tilbake for sin barndom, det tror jeg kanskje er en større utfordring i mange familier hvor man er døv/hørende, fordi man *kan* komme til å utvikle en type avhengighetsforhold. Avhengighet av å være snill fra CODA-siden, avhengighet av å skulle få hjelp fra foreldresiden. Og jeg tenker at det kan være lurt å legge seg på minnet at «mine barn flyr ut av redet, og jeg, eller de står ikke i gjeld til meg som mor». De gjør ikke det. Så sånn må det være, og sånn må det bli, og det tror jeg godt at foreldrekursene kan ta ansvar for, for å få diskutert litt.
- Mm, det er sant.
- Og da snakker vi ikke om respekt, for respekten må ligge i bunnen, gjensidigheten må ligge der i bunnen. Men takknemligheten må de få lov til å slippe. Den kan de få lov til å føle på, men ikke gjenytelser. Barn skal ikke bære foreldrene sine gjennom alderdommen fordi om de har hatt en god barndom. Men gå ved siden av dem? Ja.
- Ja, støtte oss så godt de kan. Og det må de i mange tilfeller da gjøre. Ja.
- Og det jo noe med at voksne barn, voksne CODAer, etablerer sitt framtidige liv, så kan det være, for ungdommen i dag er annerledes enn da deg selv da du var ung. Det at de liker å bevege på seg, de flytter langt utenfor hjemmet, de flytter til andre byer og land. Og det å reise ut i verden er en del av å være ungdom i dag.
- Det er en del av dannelsen nesten.
- Ja, det er en del av dannelsen, og vel og bra. Vel og bra. Samtidig så kan de jo fort komme i skade for å etablere seg på et helt annet sted, både i land og i verden. De kan etablere en helt annen hverdag, en annen omgangskrets og i det hele tatt etablere seg som annerledes enn mor og far. Det er en utfordring for alle foreldre, men det er særlig utfordring for denne gruppen, for de kan føle seg, altså at døve foreldre kan føle seg sviktet. Så det er en noen utfordringer knyttet til at ørene flytter ut. Som går ut over bare det at det er tolken som flytter.
- Og vi snakket om det på et av de tidligere trinnene, om når CODA-ungen/-ungdommen får seg kjæreste, og når man da etter hvert igjen etablerer seg med partner og så videre, og det der med kommunikasjonskulturene i de ulike familiene, at det kan være et veldig stort skille i å føle seg sviktet, eller utenfor, ikke deltakende.
- Hvis noen nå ser gjennom alle disse modulene vi nå har beskrevet, så ser de starten fra barnehagen, fra den lille ettåringen, til du nå kommer opp til 16-åringen. Og når du som

instruktør går gjennom alle disse modulene sånn en gang i løpet av en helg, så er det et eller annet med å se hva slags kjernegreier, kjernepunkter som går igjen hele veien. Og hva er det egentlig vi forsøker når vi lager et sånt opplegg som dette. Vi er jo ikke misfornøyd med oppveksten vår.

- Nei, nei, nei, langt i fra!
- Vi har blitt gagns mennesker begge to!
- Og det ser vi jo her. Vi sitter jo og lager dette, det er jo helt utrolig!
- Men jeg har ikke noe å bebreide min oppvekst.
- Nei, ikke jeg heller.
- Virkelig ikke. Og hvorfor likevel? Jo, fordi at det er fortjent fokus på de barna som opplever at de har en noe annen oppvekst enn andre barn de ellers sammenlikner seg med, og at den oppveksten faktisk kan bringe dem noe positivt og noe godt. Ikke nødvendigvis på noen setts måte behøver å være traumatisk, men som er annerledesheten. Og annerledesheten kan vel være styrken, og det flotte og det som identifiserer deg og det som er bra. Så det vi har forsøkt gjennom disse modulene er jo nettopp det med å ville styrke, gjøre sterk. Salutogenese heter det på fint; gjøre sterk, gjøre frisk, gjøre bra. Mestring handler om det. Så foreldrerollen, autoritet og ikke autoritær, god kommunikasjon, gjensidig respekt, og få litt humor på toppen av det. Da må vel dette gå bra.
- Ja. Og det som også er viktig på dette trinnet for instruktørene er å få snakke med foreldrene om hvordan de har opplevd denne kursrekken, eller den rekken med foreldrekurs som de har vært gjennom, og da spesielt med referanse til dette materialet, for at vi skal kunne revidere og forbedre.
- Og her kommer likemannsarbeid inn også. Det er stadig nye foreldre som også kan trenge noe annet enn andre CODA, men også andre døve foreldre.
- Ja, absolutt.
- Det er en sirkel som bare bærer godt med seg.
- Ja, det satser vi på. Dette er starten på noe mer.
- Det er starten på noe mer.